

**«ՍՈՒՍՈՒԼՍԱՆ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐԻ» ՊԱՅՔԱՐՆ
ԸՆԴԴԵՄ ԱԼԱՎԻԱԿԱՆ ՎԱՐՉԱԿԱՐԳԻ
(1976-1982թթ.)**

Գրիգոր Վարդանյան*

Սիրիայում բաասական քաղաքական գործիչների սպանություններն ու հարձակումներն սկսվեցին 1976թ. հունիսի 1-ին սիրիական զորքերի Լիբանան ներխուժումից հետո, որտեղ դեռևս 1975թ. ապրիլին քաղաքացիական պատերազմ էր բռնկվել: Սիրիական 30 հազարանոց զորքերը, ներխուժելով Լիբանան, կանգնեցին մարոնիական համայնքի կողքին՝ պաշտպանելով նրանց պաղեստինցիների հարձակումներից [1, p. 67]: Սիրիան բավական զգուշավոր դիրքորոշում էր որդեգրել Լիբանանում պաղեստինցիների ներկայության և նրանց աճող ազդեցության նկատմամբ: Այդ երկիրը գտնում էր, որ պաղեստինցիների ազդեցության ուժեղացումը կարող էր վտանգել Լիբանանում բազմաթիվ համայնքների խաղաղ գոյակցությունը և կրոնադավանական համակարգով հաստատված փխրուն հավասարակշռությունը [2, էջ 208]:

1976թ. հոկտեմբերի 18-ին Էր-Ռիյադում կայացավ արաբական երկրների ղեկավարների համաժողովը, որին մասնակցեց նաև ՊԱԿ (Պաղեստինի ազատագրության կազմակերպություն) նախագահ Յասիր Արաֆատը: Համաժողովի մասնակիցները քննարկեցին Լիբանանում ստեղծված իրավիճակը և կրակի դադարեցման հնարավորությունները: Համաժողովի ընթացքում Ասադին հաջողվեց որոշակի առաջխաղացում արձանագրել սիրիա-եգիպտական հարաբերություններում, ինչպես նաև Եգիպտոսի կողմից Լիբանանում Սիրիայի առաջնային դերի ճանաչման ուղղությամբ [3, էջ 185]: Սիրիան Լիբանանի միասնականության պահպանման նպատակով որդեգրել էր «լա դալիբ ուա լա մադլուբ» («ոչ հաղթող և ոչ պարտվող») կարգավորման տարբերակը: Այսինքն՝ Սիրիային ձեռնտու չէին ոչ Լիբանանի ձախացումը և պաղեստինցիների հաղթանակը, ոչ էլ ամբողջությամբ քրիստոնյա մարոնիների ղեկավարած Լիբանանի գոյությունը [4, էջ 71]: Իսկ այս հանգամանքը չէր կարող չազդել Սիրիայի «Մուսուլման եղբայրներ» ծայրահեղական կազմակերպության տրամադրության վրա: Ծայրահեղ իսլամական խմբավորումներն ահաբեկչական քայլերի էին դիմում նաև Սիրիայում ահավոր չափերի հասնող կոռուպցիայի, մենաշնորհային ձեռներեցության և չսաստվող գնաճի պատճառով [5, p. 108]:

* ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտի ասպիրանտ:

«Մուսուլման եղբայրներ»-ի (ալ-իխուան ալ-մուսլիմուն) անդամներն իրենց «մուջահիդդուն» (պայքարողներ) էին անվանում [6, էջ 132]: Մուջահիդները գոհաբերում են իրենց, որպեսզի ազատեն իրենց կրոնն ու ժողովրդին բռնակալությունից, անարդարությունից և հարձակումներից: Նրանք պայքարում են, որպեսզի հաստատեն, որ չկա աստվածություն Ալլահից բացի, և որպեսզի Շարիաթը դառնա բոլոր մարդկանց, մասնավորապես Սիրիայի ժողովրդի հիմնական օրենքը [6, էջ 17; 7]: Որոշ աղբյուրների համաձայն, 1975-1978թթ. իսլամական ծայրահեղականների թիվը Հալեպում տասնապատկվեց՝ հասնելով 7000-ի: Իսկ արդեն 1970-ական թթ. վերջին ամբողջ Սիրիայում նրանց թիվը կազմում էր 30 հազար [8, էջ 16]: Ծայրահեղականները Սիրիայում հիմնականում աջակցություն էին ստանում քաղաքային սուննի բնակչության կողմից, որոնց քաղաքական ու տնտեսական երբեմնի ազդեցությունն ալավիական վարչակարգի վարած քաղաքականության պատճառով թուլացել էր: «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպությունը Սիրիայում ներկայացնում էր «ուլամայի»՝ կրոնական գործիչների, մանր արհեստավորների և առևտրականների շահերը, իսկ բացասական վարչակարգը չէր ծառայում նրանց հետաքրքրություններին: Սիրիայի առևտրական բուրժուազիան գոհ չէր երկրում իրականացվող արդյունաբերական ձեռնարկությունների ազգայնացումից [9, p. 160]:

Սիրիայում «Մուսուլման եղբայրներ» կրոնաքաղաքական կազմակերպության ղեկավարությունը երկու խմբերից էր բաղկացած՝ կրոնական շեյխեր և ազատական հայացքներով գործիչներ: Կրոնական շեյխ ղեկավարներից էին Մուհամմադ ալ-Բայանունին, Աբու Ղուդդահը, Սալիմ Մուհամմադ ալ-Համիդը, Տահիր Խայրալլահը և «Մուսուլման եղբայրներ»-ի սիրիացի գաղափարաբան Սաիդ Հաուան: Չնայած կազմակերպության մյուս առաջնորդները տարբեր մասնագիտություններ ունեին՝ ինժեներ, ատամնաբույժ, ուսուցիչ, իրավաբան, սակայն նրանց մեծ մասը ծնվել էր կղերականի ընտանիքում: Ադնան Ուկլան, որը ղեկավարում էր «եղբայրներ»-ի մարտիկներին, մասնագիտությամբ ինժեներ-գինվորական էր, իսկ Համայի «եղբայրներ»-ի առաջնորդ Աբդ ալ-Սաթթար ալ-Ջաիմը ատամնաբույժ էր և ծնվել էր առևտրականի ընտանիքում [10, pp. 89-90]:

Ծայրահեղականների պայքարի առաջին փուլն սկսվեց 1976թ. և շարունակվեց մինչև 1979թ.: Այս ընթացքում սպանվեցին ալավիական համայնքի մի շարք ականավոր ներկայացուցիչներ: Սուննի ծայրահեղականները ցանկանում էին հասկացնել իշխանություններին և հատկապես ալավիական համայնքի հետ կապ ունեցող գործիչներին, որ վերջինները հաշիվ են տալու վարվող քաղաքականության համար [11, c. 86]: Ահաբեկչական գործողություններ սկսելու խթան հանդիսացավ 1976թ. Սիրիայի «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպության ղեկավարներից Մարվան Հադիդի ձերբակալությունը: Վերջինս հացադուլ հայտարարեց և մահացավ բանտարկության մեջ նույն թվա-

կանի հունիսին Դամասկոսի «Հարաստա» կոչվող զինվորական հիվանդանոցում: Հաֆեզ ալ-Ասադը Մարվանի մոտ ուղարկեց նրա եղբորը՝ բասսական Քանաան Հադիդին, որն այդ ժամանակ Թեհրանում Սիրիայի դեսպանն էր, որպեսզի վերջինը եղբորը համոզի դադարեցնել հացադուլը, սակայն ապարդյուն [12, p. 324]: Իսլամական ծայրահեղականների գործողություններն արտաքին և ներքին դրդապատճառներ ունեին. սպանված քաղաքական և ռազմական գործիչների մեծ մասն ալավիներ էին, սակայն իրականում պարզ չէր, թե ովքեր են կանգնած կատարվող հանցագործությունների հետևում: 1978թ. հոկտեմբերին սիրիա-իրաքյան հարաբերությունների ժամանակավոր բարելավումից հետո ակնհայտ դարձավ, որ իրագործվող ահաբեկչական գործողությունների համար պատասխանատվություն են կրում սուննի ծայրահեղական խմբերը, որոնք Սիրիայում հաստատված ալավիների «տոհմահամայնքային» վարչակարգը համարում էին հակաիսլամական: 1976թ. հոկտեմբերին սպանվեց Համայի կայազորի հրամանատար, գնդապետ Ալի Հայդարը, 1977թ. փետրվարին՝ Դամասկոսի համալսարանի ռեկտոր, Հաֆեզ ալ-Ասադի խորհրդական, ալավիական խորհրդի փոխնախագահ Մուհամմադ ալ-Ֆադիլը, նույն թվականի հունիսին սպանվեց հակաօդային պաշտպանության գեներալ Համիդ Ռազուկը, նոյեմբերին՝ Հալեպի համալսարանի պրոֆեսոր Ալի իբն Աբիդա ալ-Ալին: 1978թ. մարտին սպանվեց սիրիա-խորհրդային բարեկամության հանձնախմբի ղեկավար Իբրահիմ Նասմը, ապրիլին՝ Գերագույն դատարանի գլխավոր դատախազ Ադիլ Մինին, օգոստոսին՝ ոստիկանության գնդապետ Ահմադ Խալիլը: 1978թ. օգոստոսին իսլամական ծայրահեղականները հարձակում գործեցին Հաֆեզ ալ-Ասադի անձնական բժիշկ, նյարդաբան Մուհամմադ Շահադ Խալիլի վրա: Վերոնշյալ ահաբեկչությունների մեծ մասը կազմակերպվել էր Մարվան Հադիդի շարժման կողմից, որն իր վրա վերցրեց իրագործված սպանությունների մի քանիսի պատասխանատվությունը [13, p. 282]:

1979թ. հունիսի 16-ին Հալեպի հրետանային դպրոցի ուսանող, «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպության անդամ Իբրահիմ Յուսուֆի և նրա կողմնակիցների կողմից սպանվեցին դպրոցի 32 կադետներ, 54-ը վիրավորվեցին: Ձոռված կադետների մեծ մասն ալավիներ էին: Չնայած այս հանգամանքը ժխտվեց Սիրիայի տեղեկատվության նախարար Ահմադ Իսքանդար Ահմադի կողմից, որն ընդգծել էր, թե սպանվել էին նաև քրիստոնյաներ ու սուննի մուսուլմաններ, սակայն հասարակության շրջանում այս իրադարձությունն ընկալվեց որպես սուննի-ալավիական հարաբերությունների սրմանը միտված քայլ: Հունիսի 22-ին Սիրիայի ներքին գործերի նախարարը հանդես եկավ պաշտոնական հայտարարությամբ, որտեղ կատարված վայրագության համար մեղադրեց «Մուսուլման եղբայրներին»: Նախարարը նշեց, որ կատարված նախկին հանցագործություններն ու Հալեպի կադետների սպանությունը խրախուսվում էին Սիրիայի արտաքին թշնամիների կողմից [7]: Հետագոտող Պ.Միլը կադետների

սպանությունները համարում էր «պատերազմի հայտարարություն», իսկ Հ. Դեկմեջյանն այն անվանում էր ջիհադի ակտիվացման նոր փուլ [6, էջ 37]: Իսլամական ծայրահեղականները նույնպես ընդունում էին պայքարի՝ նոր փուլ մտնելու փաստը [11, c. 89]: Այսպես, 1979թ. նոյեմբերի 2-ին «Սիրիայում իսլամական հեղափոխության ղեկավարությունը» տարածեց մի հայտարարություն, որում նշվում էր, թե «ջիհադը» նոր շրջան է մտնում, որն ի վերջո բերելու է Հաֆեզ ալ-Ասադի վարչակարգի տապալմանը: Հալեպում տեղի ունեցած իրադարձություններից հետո իշխանությունների կողմից ձերբակալվեցին մի շարք ծայրահեղական գործիչներ: 1979թ. նոյեմբերին ձերբակալվեցին Հալեպի մեծ մզկիթի շեյխ Զայն ադ-Դին Խայրալլահը և Ջուհայր Զակլուդը, կրակահերթից սպանվեց Աբդ ալ-Սաթար ալ-Չահիրը: Հալեպում հայտնաբերվեցին ծայրահեղականների որոշ գաղտնի բնակարաններ և զինանոցներ [11, c. 110]:

1978թ. սեպտեմբերի 5-ին Քեմփ Դևիդում Եգիպտոսի նախագահ Անվար Սադատն Իսրայելի և ԱՄՆ նախագահների՝ Մենահիմ Բեգինի և Զիմի Քարթերի հետ միասին սկսեց եռակողմ բանակցություններ: Սեպտեմբերի 17-ին նախագահներն ստորագրեցին երկու փաստաթուղթ, որոնք սահմանում էին Եգիպտոսի և Իսրայելի միջև խաղաղության պայմանագրի շրջանակները, նախատեսում Իսրայելի զինված ուժերի դուրսբերումը Սինայից, իսրայելական նավերի ազատ նավարկումը Մուեզի ջրանցքով և այլն [14, էջ 303]: 1979թ. մարտի 26-ին Վաշինգտոնում ստորագրվեց եգիպտա-իսրայելական խաղաղության պայմանագիրը, որով Եգիպտոսը դարձավ Իսրայելը ճանաչող արաբական առաջին պետությունը [15, էջ 253]: Դրանով, ըստ էության, այդ երկիրը միակողմանիորեն դուրս եկավ Իսրայելի դեմ համարաբական պայքարից: Արաբական երկրների դիրքորոշումը Եգիպտոսի քաղաքական կողմնորոշման նկատմամբ խիստ բացասական եղավ: Եգիպտոսի և Սիրիայի առանց այն էլ լարված հարաբերությունները նույնպես սրվեցին: Քեմփդեյվիդյան անջատ պայմանագրի ստորագրումից հետո եգիպտական և սիրիական վարչակարգերի քարոզչական հարձակումները միմյանց վրա շարունակվեցին նոր ուժով: Եգիպտոսի նախագահ Անվար Սադատն իր մի քանի ելույթներում սիրիական վարչակարգը համարում էր «ալավի-բասսական»: 1979թ. մայիսի 1-ին իր ելույթում քննադատելով Սիրիայի ալավիական համայնքին՝ Սադատը նշեց. «Ես կարող էի Գոլանը հետ վերադարձնել, բայց ես պատասխանատու չեմ դրա համար, մինչ Սիրիայում իշխում են ալավիները: Մենք բոլորս գիտենք, թե սիրիական հասարակությունն ինչ վերաբերմունք ունի ալավիների նկատմամբ: Սաուդյան Արաբիայի թագավոր Ֆեյսալն ինձ (իմա՝ Սադատին - Գ. Վ) մի առիթով ասաց, թե՛ ինչպե՛ս ես կարողանում սեղմել սիրիական բասսականների ձեռքը, չե՛ որ Հաֆեզ ալ-Ասադն ալավի է և բասսական, դրանք մեկը մյուսից ավելի չար են» [16]: Քարոզչական հարձակումները, որոնք օգնում էին սիրիական հասարակության շրջանում խռովություններ բորբոքելուն և խթանում էին սուննիների և ալավիների միջև բախումները, իրականացվում

Էին հիմնականում Կահիրեի ռադիոյի միջոցով, որի հեռարձակումներն ունկնդրում էին արաբական աշխարհում, այդ թվում և Սիրիայում: Կահիրեի «ալ-Ախբար» օրաթերթում «Սիրիան արյան ծովում է» վերնագրված հոդվածն այսպես էր մեկնաբանում Հալեպում տեղի ունեցած իրադարձությունները. «Ալավիների սպանությունները Հալեպում անակնկալ չէին այն մարդկանց համար, ովքեր գիտեին, թե իրականում ինչ է կատարվում երկրում... Սպանությունները տեղի են ունեցել տասն օր առաջ, սակայն գաղտնի են պահվում, որպեսզի ալավիական վարչակարգի կողմնակիցներն էլ չսկսեն վրեժխնդիր լինել սուննիներից կամ ոչ ալավիներից: Սիրիան Լիբանանի նման կանգնած է ներհամայնքային բախումների կամ քաղաքացիական պատերազմի շեմին» [17]: Հունիսի 30-ին Հաֆեզ ալ-Ասադը լրատվամիջոցներին տված հարցազրույցում առաջին անգամ մեկնաբանեց Հալեպում կատարված իրադարձությունները՝ փորձելով հակադրվել սուննի ծայրահեղականների դավանաբանական քարոզչությանը և արդարացնել բաասական վարչակարգի պայքարն ընդդեմ Սիրիայի «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպության: Նախագահն ընդգծում էր. «Հայրենիքի գաղափարն իր բովանդակությունը կորցնում է այն ժամանակ, երբ քաղաքացիներն անհավասար են: Հավասարությունն իսլամի կարևորագույն սկզբունքն է: Մենք երկիրը ղեկավարում ենք Բաաս կուսակցության միջոցով, այլ ոչ թե կրոնի կամ կրոնական համայնքի, չնայած այն հանգամանքին, որ իսլամը մեծամասնության կրոնն է... Մենք հաստատել ենք, որ իսլամն առաջընթացին ուղղված կրոն է, բայց հիմա մենք ակնհայտ ենք լինում Սիրիայի դեմ ուղղված խարդավանքի և հանցագործության, որը կատարում է ոչ թե ինչ-որ մի անհատ, այլ ամբողջ մի քաղաքական կազմակերպություն, որը կոչվում է «Մուսուլման եղբայրություն»: Մենք նրանց նկատմամբ ներողամիտ լինել չենք կարող, քանի որ նրանք են իսլամի պատմության մեջ ամենախորշելի կոտորածներից մեկի հեղինակները: Սպանություններն ու հարձակումները չեն կարող տապալել այս վարչակարգը, և մենք դա թույլ չենք տալու: Նրանք, ովքեր կպաշտպանեն ծայրահեղական մուջահիդներին, կպատժվեն, իսկ նրանց կազմակերպությունը պետք է ոչնչացվի»: Վերջում նախագահն ավելացրեց, թե իսլամն այլ բան է, իսկ այս հանցագործների խումբը՝ մեկ այլ [7]: Հետագայում նախագահի եղբայր Ռիֆաթ ալ-Ասադն ու բաասական այլ գործիչներ իրենց ելույթներում «Մուսուլման եղբայրներ»-ին (ալ-իխուան ալ-մուալիմուն) պիտակավորելու համար անվանում էին իսլամի դավաճաններ (խուուան ալ-մուալիմուն), որը բացահայտ բառախաղ էր հիշեցնում:

Ներքաղաքական դրությունն ապակայունացնելու նպատակով «Մուսուլման եղբայրները» երկրում ստեղծեցին ահաբեկման մթնոլորտ: Դամասկոսում, Հալեպում, Համայում, Լաթաքիայում, Հոմսում և այլուր «Մուսուլման եղբայրները» կազմակերպում էին ահաբեկչական գործողություններ, սպանում քաղաքական, հասարակական և մշակույթի գործիչների: Նրանք հրահրում

Էին նաև միջհամայնքային բախումներ, մասնավորապես՝ սուննիների և ալավիների միջև, կազմակերպում ցույցեր, գործադուլներ և այլն: Դարձյալ երկրում հրապարակ նետվեց ալավիների ոչ մուսուլման լինելու հանգամանքը: Սիրիայի «Մուսուլման եղբայրներին» կազմակերպությունը գաղտնի հրատարակում էր «ալ-Նադիր» լրագիրը, որը ծայրահեղական մուջահիդները համարում էին «իսլամական հեղափոխության ձայնը»: Լրագրի էջերում ծայրահեղականներն ալավիներին անվանում էին նուսայրի թշնամիներ, նրանք ընդգծում էին, որ իրենք պայքարում են Սիրիայում հաստատված աթեիստական վարչակարգի դեմ: Սուննի ծայրահեղականները սիրիական հասարակությունում առկա բոլոր հակասությունները միտումնավոր կապում էին դավանանքային խնդիրների հետ [18, p. 90]:

1979թ. օգոստոս-սեպտեմբեր ամիսների ընթացքում Լաթաքիայում սուննիների և ալավիների միջև տեղի ունեցան բախումներ, որոնց արդյունքում զոհվեց 20 մարդ, 300 ծայրահեղականներ ձերբակալվեցին, իսկ 15-ը մահապատժի ենթարկվեցին: Բախումների ժամանակ սպանվեցին ալավիական համայնքի երկու առաջնորդներ՝ շեյխ Յուսուֆ Սարիմը և Նադիր Հուսարին: Յուսուֆ Սարիմի թաղման արարողությունը վերածվեց լայնածավալ բողոքի ցույցի, որը պահանջում էր «Մուսուլման եղբայրներ»-ից դադարեցնել սպանություններն ու հարձակումները [18, p. 92]:

1979թ. փետրվարի 12-ին Իրանում տեղի ունեցավ իսլամական հեղափոխություն, որի արդյունքում իշխանությունն իր ձեռքը վերցրեց շիա հոգևորականությունը: Սիրիայի նախագահ Հաֆեզ ալ-Ասադը և ալավիական համայնքն ակնկալում էին Իրանի օնությունը, որի կարիքը Սիրիայի ալավի դեկավարությունը զգում էր սուննի ծայրահեղականների դեմ մղվող պայքարում: Եվ իրականում սիրիական վարչակարգը համապատասխան աջակցություն ստացավ իմամ այաթոլլա Խոմեյնիից [19, էջ 63]: Իսլամական հեղափոխության առաջնորդները ոչ միայն սուր քննադատեցին Սիրիայի սուննի ծայրահեղականներին, այլև նրանց համեմատեցին Իրանում գործող հակախոմեյնիական «Մուջթահիդին» և «Խալկ» կազմակերպությունների հետ [11, c. 96]: Հաֆեզ ալ-Ասադը, փաստորեն ի դեմս իսլամական Իրանի, արտաքին քաղաքական ասպարեզում նոր դաշնակից ձեռք բերեց:

1979թ. դեկտեմբերի 23-ից մինչև 1980 հունվարի 6-ը տեղի ունեցավ Բասս կուսակցության տարածաշրջանային 7-րդ համագումարը, որի ժամանակ քննարկվեցին Սիրիայում տիրող ահաբեկչական մթնոլորտի վերացման հարցերը: Համագումարում ելույթ ունեցավ Հաֆեզ ալ-Ասադի եղբայրը՝ Ռիֆաթ ալ-Ասադը, որն առաջարկում էր ահաբեկիչներին կանգնեցնելու կտրուկ միջոցներ ձեռնարկել: Նախագահի եղբայրն իր ելույթի ժամանակ նշեց, որ պաշտոնյաների մեծ մասը կոռուպացված է, քաղաքացիները պատասխանատվություն չեն զգում երկրում տիրող իրավիճակի համար, իսկ մինչ

բաասականները զբաղված էին ճգնաժամի առաջացման պատճառների քննարկմամբ, կառավարությունը կորցնում էր վերահսկողությունը երկրում: Այն մարդիկ, ովքեր վարչակարգին չեն աջակցում, պետք է համարվեն վերջինիս թշնամիները: Բաասական պետությունը պաշտպանության կարիք ունի: Ռիֆաթը օրինակ բերեց, թե Ստալինը տասը միլիոն մարդ զոհաբերեց՝ բոլշևիկյան հեղափոխությունը պահպանելու համար, և Սիրիան էլ պետք է պատրաստ լինի անել նույնը: Իսլամական ծայրահեղականներին կանգնեցնելու համար նա պատրաստակամություն հայտնեց զոհաբերել միլիոնավոր նահատակների և կովել հարյուրավոր պատերազմներում [20]: 1980թ. հունվարին, երբ ճգնաժամը Սիրիայում խորանում էր, նախագահ Ասադը նոր վարչապետ նշանակեց՝ համալսարանական պրոֆեսոր Աբդ ալ-Ռաուֆ ալ-Կասսին, որը որոշ ժամանակ աշխատել էր որպես Դամասկոսի քաղաքապետ: Նորանշանակ վարչապետը ծնվել էր Դամասկոսի կրոնական դեմքերից մեկի ընտանիքում: Վարչապետը բարձրացրեց պետական աշխատողների աշխատավարձերը, որոշ քայլեր ձեռնարկվեցին նաև կոռուպցիայի դեմ պայքարի ուղղությամբ [12, p. 326]: Սակայն ահաբեկչական գործողությունները երկրում չէին դադարում: Սիրիական վերնախավում խուճապ սկսվեց այն ժամանակ, երբ բացահայտվեց, որ Ասադի նորանշանակ գեներալ Մուհամմադ Խուլիի ղեկավարած ռազմաօդային հետախուզությունը թաքցրել էր սուննի ծայրահեղական մի գործակալի, որը նախքան կալանավորվելը, կարողացել էր «Մուսուլման եղբայրներ»-ին հայտնել Սիրիայի պետանվտանգության բարձրաստիճան մի շարք սպաների ավտոմեքենաների պետհամարանիշերը: Սուննի ծայրահեղականների գործողությունները կասեցնելու և պարտիզաններին վերացնելու համար իշխանությունները որոշեցին օգտագործել ռազմական ծանր տեխնիկայով զինված միավորումները: Բաաս կուսակցության կողմնակիցները, համատարած ահաբեկման մթնոլորտում, զինվելու իրավունք ձեռք բերեցին [12, p. 326]:

Զանգվածային սպանություններով չկարողանալով ծնկի բերել կառավարությանը՝ 1980թ. մարտին «Մուսուլման եղբայրներ»-ը փորձեցին քաղաքներում կիրառել հակակառավարական ցույցեր և ելույթներ կազմակերպելու ռազմավարություն: Նրանք, վախեցնելով առևտրականներին, իրենց վերահսկողության տակ վերցրին Հալեպի գործարար հատվածը: Ծայրահեղականների ելույթները տարածվեցին Սիրիայի տարբեր քաղաքներում՝ Համայում, Հոմսում, Իդլիբում, Լաթաքիայում, Դեր Զորում, Ջիսր ալ-Շուդրում և այլուր: Շուրջ 5-6 հազար մասնակիցներ ձերբակալվեցին, որից հետո սուննիական ուլաման անմիջապես պահանջեց ազատ արձակել քաղաքական բանտարկյալներին [13, pp. 99-100]: Ակնհայտ էր դառնում, որ սեփական ուժերով կառավարությանը ծնկի բերելն անհնար էր դառնում: Նույն թվականին կառավարությունն սկսեց վերացնել ազատական ընդդիմության ամենակարևոր տարրե-

րին: Ապրիլին փաստաբանների, ինժեներների և ֆիզիկոսների միությունների գործադիր կոմիտեները լուծարվեցին, նրանց անդամները ձերբակալվեցին և դրանց փոխարեն ձևավորվեցին նոր կոմիտեներ, որոնց անդամները հավատարիմ և նվիրված էին բաասական վարչակարգին: Ձերբակալված մի շարք փաստաբաններ բանտարկված մնացին նույնիսկ մինչև 1989թ. [21]:

Ահաբեկչական նման մթնոլորտում, բնականաբար, ալավիներն սկսեցին համախմբվել նախագահ Հաֆեզ ալ-Ասադի շուրջ, քանի որ հենց նրանք էին սուննի ծայրահեղականների հիմնական թիրախը: 1980թ. օգոստոսին նախագահ Ասադն իր ծննդավայր Կարդահա գյուղում հանդիպեց ալավիական համայնքի ղեկավարների և կրոնական շեյխերի հետ: Նախագահը շեյխերին կոչ արեց բարեփոխել կրոնական համակարգը և սերտ կապեր հաստատել շիա տասներկու իմամական կենտրոնների հետ [22, p. 251]: Կարդահայում այս հանդիպումները գաղտնի էին տեղի ունենում, սակայն կարելի է ենթադրել, որ նախագահ Ասադն ու համայնքի աշխարհիկ և կրոնական ղեկավարները հանդիպման ժամանակ քննարկում էին նաև Սիրիայում «Մուսուլման եղբայրներ»-ի կողմից սկսված ալավիների զանգվածային սպանությունների խնդիրը: 1980թ. Լաթաքիայում ստեղծվեց «Ալի ալ-Մուրտադա» կազմակերպությունը, որի մեջ մտան տասնյակ հազարավոր ալավիներ: Այս կազմակերպությունը նպատակ ուներ պաշտպանել ալավիներին սուննի ծայրահեղականների հարձակումներից: Կազմակերպության ղեկավար դարձավ Հաֆեզ ալ-Ասադի եղբայր Ջամիլ ալ-Ասադը:

1980թ. մարտի 8-ին բաասական հեղափոխության 17-րդ տարեդարձի կապակցությամբ Ասադի ունեցած ելույթում, մասնավորապես, նշվում էր. «Այո, ես հավատում եմ Աստծուն: Ես մուսուլման էի, մուսուլման եմ և մնալու եմ մուսուլման, իսկ Սիրիան էլ պետք է մնա իսլամի դրոշի հպարտ ամբողջ, սակայն իսլամի թշնամիները պետք է լքեն Սիրիան»: Ասադի հայտարարության հաջորդ օրը զինված ուղղաթիռներ ուղարկվեցին Ջիսր Շուդուրի ուղղությամբ, որտեղ ցուցարարները հարձակվել էին կուսակցության գրասենյակների վրա: Կիրառված դաժան գործողությունների արդյունքում 200 մարդ զոհվեց: Մի քանի օր անց բանակային երրորդ 10.000-անոց դիվիզիան և շուրջ 250 զինված մեքենաներ ուղղվեցին դեպի երկրի հյուսիս՝ Հալեպում կարգուկանոն հաստատելու նպատակով: Սակայն այս ուժերին չհաջողվեց իրականացնել հատուկ գործողություն: Ապրիլի կեսին անվտանգության ուժերը ձեռնամուխ եղան լայնածավալ զանգվածային գործողությունների՝ Սիրիայի հյուսիսային քաղաքները «Մուսուլման եղբայրներ»-ի հիմնած ցանցերից մաքրելու համար: Գեներալ Շաֆիկ Ֆայադը Հալեպի բնակիչներին ասում էր, որ նա պատրաստ է օրական հազար մարդ սպանել, մինչև քաղաքը կմաքրվի «Մուսուլման եղբայրներ»-ի մուջահիդներից: Նրա տանկային դիվիզիան Հալեպում մնաց մի ամբողջ տարի՝ հսկելով գրեթե քաղաքի յուրաքանչյուր փողոցը [12, p. 328]:

1980թ. ամռանը ծայրահեղականների դեմ մղվող պայքարի շրջանակներում երկու կարևոր օրենք ընդունվեց: 1980թ. հունիսի 3-ին սիրիական Ժողովրդական ժողովի կողմից ընդունվեց օրենք, որի համաձայն՝ «Մուսուլման եղբայրներ»-ի դեմ պայքարի ընթացքում զոհված բոլոր քաղաքացիները համարվեցին ազգային հերոսներ, իսկ նրանց ընտանիքներին հատուկ թոշակ նշանակվեց: Իսկ 1980թ. հուլիսի 7-ին ընդունվեց 49 օրենքը, որով մահապատիժ էր նախատեսվում «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպությանը պատկանելու համար: Օրենքի երկրորդ հոդվածի համաձայն՝ պատժից կարելի էր խուսափել օրենքի ընդունման օրվանից սկսած մեկ ամսվա ընթացքում կազմակերպության կազմից դուրս գալու դեպքում [23, p. 161]: Սակայն օրենքի պահանջներին հետևողների թիվն այնքան էլ մեծ չեղավ. կազմակերպության շարքերը լքողների մեծ մասն էլ հիմնականում ոչ այնքան ակտիվ կողմնակիցներն էին: Մինչև օրենքներն ուժի մեջ կմտնեին, Հաֆեզ ալ-Ասադի հրամանով հարյուրից ավելի քաղաքական բանտարկյալներ ազատ արձակվեցին [24], այդ թվում և «Մուսուլման եղբայրներ»-ի բարձրաստիճան ղեկավարներից Յուսուֆ Ուբայդն ու Ահմադ ալ-Ջունդին [25, p. 181]:

1980թ. հունիսի 26-ին ծայրահեղականները մահափորձ իրականացրին նախագահ Հաֆեզ ալ-Ասադի դեմ: Ահաբեկիչները երկու նոնակ նետեցին նրա ուղղությամբ, երբ վերջինս ընդունելությունների պալատի մոտ ողջունում էր պաշտոնական այցով Դամասկոս ժամանած Մալիի նախագահին և պատվիրակության անդամներին¹: Նրա թիկնապահներից մեկն անմիջապես մահացավ, իսկ անձնական թիկնապահ Խալիդ ալ-Հուսեյնը կարողացավ փրկել նախագահի կյանքը: Ալավիական համայնքում կատաղության ալիք բարձրացավ: Նախագահի եղբայր Ռիֆաթը երդվեց եղբոր վրեժը լուծելու համար քանդել ամբողջ Դամասկոսը: Հունիսի 27-ի առավոտյան ժամը 3-ին Ռիֆաթ ալ-Ասադի պաշտպանական ջոկատների երկու գորամիավորում բերվեցին մարտական պատրաստվածության, նրանց հրամայվեց ալավի Մուլին Նասիֆի հրամանատարությամբ ուղղաթիռներով հասնել Պալմիրայի անապատում գտնվող բանտ ու վերացնել այնտեղ եղող «Մուսուլման եղբայրներ»-ի բոլոր անդամներին: Մուլին Նասիֆը, զինվորներին ծանոթացնելով հատուկ գործողությանը, դիմեց նրանց հետևյալ խոսքերով. «Մուսուլման եղբայրներ»-ը սպանել են ալավի սպաների, ալավի կրոնական շեյխերի, բժիշկների և, վերջապես, նրանք փորձել են սպանել նախագահ Հաֆեզ ալ-Ասադին, ուստի պատահածի համար պետք է վրեժխնդիր լինել» [26]: Մուլին Նասիֆի զինվորները դաժանաբար վրեժխնդիր եղան բանտում գտնվող «Մուսուլման եղբայրներ»-ի 550 բանտարկյալներից: «Մուսուլման եղբայրներ»-ի կողմից լույս ընծայվող «ալ-Նադի» լրագրի տեղեկություններով՝ բանտում իրագործված ոճրագործության հեղինակներն ալավիներն էին [18, p. 190]:

¹ http://www.massviolence.org/PdfVersion?id_article=255

Իշխանությունների կողմից ձեռնարկված պատժիչ գործողությունները չկանխեցին պարտիզանների ահաբեկչությունները: 1980թ. վերջին սուննի կրոնական խմբավորումները հիմնեցին մի միություն, որը կոչվեց «Միրիայի իսլամական ճակատ», որում գերիշխող դիրք ուներ «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպությունը: Նույն թվականի նոյեմբերին միությունը հրատարակեց «Իսլամական հեղափոխությունը Միրիայում և դրա ծրագիրը» խորագրով իր քաղաքական մանիֆեստը, որը ստորագրել էին «Մուսուլման եղբայրության» առաջնորդներ Սաիդ Հաուան, Ալի ալ-Բայանունին և Ադնան Սաադ ադ-Դինը [27, pp. 589-609]: Քաղաքական այս փաստաթղթում կոչ էր հղվում ալավիներին, որպեսզի նրանք վերանայեն իրենց գործողությունները: «Մուսուլման եղբայրներ»-ը հույս էին հայտնում, որ ալավի նախագահն ու նրա եղբայրը կկարողանան կանխել ողբերգությունը երկրում, հակառակ դեպքում նրանք պատրաստ էին մինչև վերջ զենքը ձեռքներին կռվել բաասական իշխանությունների դեմ և տապալել ալավիների վարչակարգը [10, pp. 211-212]: Մանիֆեստը երաշխավորում էր բոլոր կրոնական և էթնիկ փոքրամասնությունների իրավունքները, սակայն միննույն ժամանակ ալավիները համարվում էին անհավատ կռապաշտներ, որը նշանակում էր, որ իսլամական պետության մեջ նրանք չեն ունենալու հավասար իրավունքներ: Մանիֆեստը պահանջում էր, որ զինված ուժերը փոխեն իրենց ալավիական կառուցվածքը, որպեսզի վերջ դրվի սուննիների նկատմամբ ալավիների ունեցած գերիշխանությանը: Ալավիները չընդունեցին մանիֆեստի պահանջները, իսկ նրանց նկատմամբ բռնություններն ու սպանությունները մուջահիդների կողմից շարունակվեցին: Այսպես, 1980թ. դեկտեմբերի 16-ին մուջահիդները Դամասկոսի իր սեփական կլինիկայում սպանեցին Յուսուֆ Սաիդին, որը նախագահ Հաֆեզ ալ-Ասադի անձնական բժիշկն էր [28, Վ 627]: Իսլամական ճակատը կարողացավ ահաբեկչական պատերազմն ընդդեմ ալավիական վարչակարգի տեղափոխել մայրաքաղաք Դամասկոս: Նրանք պայթեցնում էին կառավարական շենքերը: 1981թ. օգոստոսին մուջահիդները պայթեցրին վարչապետի գրասենյակը, սեպտեմբերին՝ ռազմաօդային ուժերի շտաբ-կայանը, հոկտեմբերին՝ խորհրդային ռազմական փորձագետների կենտրոնը և նոյեմբերի 29-ին՝ Ազբակիյա շրջանում գտնվող գորակոչիկների հավաքակայանը: 1981թ. հոկտեմբերի 6-ին Կահիրեում իսլամական ահաբեկիչներն սպանեցին Եգիպտոսի նախագահ Անվար Սադատին, որից հետո Դամասկոսում սկսեցին թռուցիկներ տարածվել, որոնք սպառնում էին նախագահ Ասադին նույն ճակատագրին արժանացնել [12, էջ 331]:

1980թ. վերջին Միրիայում զինված ուժերի մեծ մասը զբաղված էր համատարած խռովությունների ճնշմամբ: Հատկանշական է, որ երբ դեկտեմբերի կեսին Իսրայելն ընդունեց օրենք, որի համաձայն իսրայելական օրենսդրությունը տարածվում էր նաև նրանց կողմից դեռևս 1967թ. վեցօրյա պատերազմի ժամանակ զավթած Գոլանի բարձունքների վրա, սիրիական կողմը պատաս-

իսան ռազմական միջոցներ չձեռնարկեց, չնայած տեղեկատվության նախարար Ահմադ Իսքանդարի այն հայտարարությանը, թե Սիրիան իրավունք ունի, տարբեր միջոցների դիմելով, վերականգնել իր տարածքային ամբողջականությունը: Սիրիական զորքերը նույնիսկ Իսրայելի հետ սահմանի երկարությամբ չտեղաշարժվեցին, քանի որ զբաղված էին ներքին խնդիրների լուծմամբ: Դեկտեմբերին վնասագերծվեցին սուննի ծայրահեղականների վերջին օջախները Հալեպում և Դարաայում: Հունվարի սկզբին Հաֆեզ ալ-Ասադի դեմ ծրագրվող մի դավադրություն բացահայտվեց, որի արդյունքում համարյա 4 հազար սպա ձերբակալվեց, որոնցից շատերի համար դաշտային դատարանները մահապատժի վճիռ կայացրին: Իսլամական ճակատի գլխավոր քարտուղար շեյխ Մուհամմադ Աբու ալ-Նասր ալ-Բայանունիի կարծիքով՝ դավադրությունն ահագանգ էր, որպեսզի սիրիական բանակում սպաների զանգվածային գոտումներ կատարվեին, որի արդյունքում կձևավորվեր իշխանություններին ամբողջապես հավատարիմ սպայակազմ [11, էջ 116]:

1982թ. սկզբին իսլամականների խռովությունները համարյա ամբողջ Սիրիայի տարածքում ճնշվել էին, և միակ քաղաքը, որտեղ նրանք դեռևս պահպանել էին իրենց ազդեցությունն ու կազմակերպչական կառույցները, Համան էր: Այս իրավիճակը չէր կարող երկար տևել, և իշխանություններն ստիպված էին քայլերի դիմել՝ մուջահիդներին ծնկի բերելու համար: 1981թ. դեկտեմբերի 8-ին քաղաքում ռազմական դրություն մտցվեց, իսկ արդեն 1982թ. հունվարի 28-ին Համան ամբողջովին շրջապատված էր իշխանական զորամիավորումների կողմից [29, p. 411]:

Ալավիական վարչակարգի և «Մուսուլման եղբայրներ» ծայրահեղական կազմակերպության մարտիկների միջև պայքարը զագաթնակետին հասավ 1982թ. փետրվարին, երբ Համայում երկու հակամարտող կողմերի միջև վճռական բախում տեղի ունեցավ: Համա քաղաքը համարվում էր Սիրիայում իսլամական ծայրահեղականների կենտրոնը, որտեղ մուջահիդները բազմաթիվ թաքստոցներ ունեին: «Մուսուլման եղբայրներ»-ի տեղեկություններով՝ իշխանությունները ծրագրել էին մուջահիդներից մաքրել Համան Հոմսում և Հալեպում կիրառված ռազմավարությամբ՝ շրջապատել քաղաքի տարբեր շրջաններն ու իրականացնել զանգվածային ձերբակալություններ և սպանություններ: Ի տարբերություն մյուս քաղաքների՝ 1982թ. փետրվարին Համայում տեղի ունեցած իրադարձությունները վերածվեցին համաժողովրդական զինված ապստամբության, քանի որ ընդդեմ իշխանությունների ոտքի էր կանգնել քաղաքի ամբողջ բնակչությունը: Համայում տեղի ունեցած մարտերը տևեցին մոտ մեկ ամիս՝ փետրվարի 2-ից մինչև նույն ամսվա 28-ը [30, pp. 24-28]: Համաձայն «Մուսուլման եղբայրներ»-ի տեղեկատվության՝ սիրիական վարչակարգը պատրաստվել էր Համայում տալ վերջնական ճակատամարտ՝ քաղաքի շուրջ կենտրոնացնելով ալավիների էլիտար զորամիավորումները: Համան

վերցնելու համար իշխանություններն այնտեղ էին ուղարկել Ռիֆաթ ալ-Ասադի հրամանատարությամբ գործող պաշտպանական ջոկատներին, ալավի գեներալ Ալի Հայդարի հատուկ ուժերին, ինչպես նաև ալավի գնդապետներ Նադիմ Աբբասի և Ֆուադ Իսմաիլի համապատասխանաբար 47-րդ տանկային և 21-րդ մեքենայացված բրիգադները: Համայն ապստամբությունը ճնշելու համար ուղարկվել էին նաև ալավի գնդապետ Յահյա Ջեյդանի ղեկավարած զինվորական հետախուզության գործառնությունները: Իշխանության գորքերի թվաքանակը տարբեր գնահատականներով կազմում էր 25 հազար [18, p. 112]:

Մունսի ծայրահեղականները հայտարարեցին լայնածավալ ապստամբություն ընդդեմ բասսական վարչակարգի, իսկ Համայնի մզկիթներից հոգևորականները ջիհադի՝ սրբազան պատերազմի կոչ էին անում: Մուջահիդների հրամանատարը Համայում Ումար Ջաուադն էր, որն ավելի շատ հայտնի էր Աբու Բաքր մականվամբ: Ումար Ջաուադն իր հրամանատարական թաքստոցից պահանջում էր մարտիկներին դուրս գալ վճռական պայքարի՝ տապալելու համար բասսական վարչակարգը: Հետևելով հրամանատարի կոչին՝ հարյուրավոր ծայրահեղական մարտիկներ դուրս եկան իրենց թաքստոցներից և սկսեցին հարձակումները: Փետրվարի 3-ին մուջահիդներն սպանեցին ավելի քան յոթանասուն պաշտոնյաների և կուսակցական ղեկավարների, գրավեցին ոստիկանական բաժանմունքները, իսկ հաջորդ օրը հայտնեցին, որ քաղաքն «ազատագրված» է: Ապստամբության առաջին իսկ օրն իրենց վերահսկողության տակ վերցրին Համայնի սուննի կառավարիչ Մուհամմադ Հարբալի նստավայրը, ինչպես նաև մի շարք զինվորական, կուսակցական գործիչների, ներառյալ Համայնի Բասս կուսակցության քարտուղար Ահմադ ալ-Ասադի գրասենյակները: Պարտիզանները հաջողությունների էին հասնում մինչև այն պահը, երբ իշխանական զորաջոկատները կմտնեին քաղաքն ազատագրելու [12, p. 332]: Համայում «Մուսուլման եղբայրներ»-ը փորձեցին սուննիների և ալավիների միջև սրել դավանանքային լարվածություն՝ հույս ունենալով կանոնավոր բանակի կազմում մեծամասնություն կազմող սուննի զինվորականներին իրենց կողմը գրավել, սակայն վարչակարգի էլիտար զորաջոկատներում հիմնականում ալավիներ էին կռվում, որոնք էլ կարողանում էին իրենց վերահսկողության տակ պահել նաև կանոնավոր զինված ուժերին:

Համաձայն «Մուսուլման եղբայրներ»-ի տվյալների՝ մինչև Համայնի վրա հարձակումը 21-րդ և 47-րդ դիվիզիաների՝ ծագումով Համայնից բոլոր զինվորականները հեռացվել էին ծառայությունից: Համայնի մարտերում բասսական ուժերը սպանում էին նույնիսկ վարչակարգին և կուսակցությանը հավատարիմ սուննիներին միայն այն բանի համար, որ վերջիններս ծագումով Համայնից էին [18, p. 114]: Համայնի ապստամբությունը տևեց շուրջ երեք շաբաթ, խռովարարների թաքստոցները հայտնաբերվեցին, իսկ նրանք դաժանորեն սպանվեցին: Չնայած Համայնի ապստամբությունն իր ծավալներով ամենամեծն

էր և միտում կար, որ կարող է տարածվել ամբողջ երկրում, սակայն այդպես չեղավ [5, p. 111]: Մուջահիդներից շատերը փորձում էին քաղաքից փախչել ստորգետնյա ջրանցքների միջոցով, սակայն կատաղած Ռիֆաթ ալ-Ասադը հրամայեց փակել քաղաքի բոլոր մուտքերը: Բազմաթիվ մզկիթներ, եկեղեցիներ և այլ պատմական հուշարձաններ վնասվեցին ու ոչնչացվեցին: Փլուզվեց նույնիսկ 18-րդ դարի «Ազմ» պալատ-թանգարանի շենքը: Մեկամյա պայքարի ու կատաղի մարտերից հետո ավերվել էր պատմական քաղաքի համարյա կեսը: Տարբեր տվյալների համաձայն՝ Համայի ապստամբությունը ճնշելու համար մղված մարտերում իշխանական զորքերի կողմից սպանվեց 10-30 հազար մարդ՝ ներառյալ երեխաներ, կանայք [31]:

Ալավիների ռազմաքաղաքական իշխանության հաստատումը Սիրիայում 1982թ. արդեն իրական փաստ էր, քանի որ մեկ տասնամյակի ընթացքում կարողացավ ցույց տալ իր կենսունակությունը Սիրիայի սոցիալ-տնտեսական, քաղաքական և ռազմական բնագավառում ցուցաբերած արդյունավետ գործունեությամբ: Ալավիների բաասական վարչակարգը Սիրիայի Արաբական Հանրապետության պատմության մեջ բացեց նոր էջ, որը բնութագրվում էր հարաբերական խաղաղ ներքաղաքական իրադրությամբ, պետական իշխանության դիրքերի ամրապնդմամբ, կառավարման ուրույն մշակույթի ձևավորմամբ: Ալավիների վարչակարգը տասնամյա ժամանակաշրջանում Սիրիայում կարողացավ ձևավորել մարտունակ բանակ, ստեղծել բազմաթիվ լծակներով օժտված արագ արձագանքման զինված միավորումներ, կարգավորել հատուկ ծառայությունների աշխատանքը՝ յուրաքանչյուր ստորաբաժանմանը տալով գործունեության լծակներ, որի արդյունքում բարձրացավ զինված ուժերի մարտունակության մակարդակը: Բացի այդ, իշխանությունների ձեռնարկած միջոցների արդյունքում կտրուկ բարելավվեց Սիրիայի բնակչության սոցիալ-տնտեսական վիճակը:

Մարտ, 2011թ.

Աղբյուրներ և գրականություն

1. *Devlin F.J.*, Syria, Modern, Modern State in an Ancient Land, Westview Press and Croom Helm, London, 1983.
2. *Հարությունյան Լ.*, Լիբանանը 1958-1990 թվականներին, Եր., 2007:
3. *Կարամանուկյան Շ.*, Արաբական պետությունների լիգայի դերը արաբական երկրների հակաիմպերիալիստական պայքարում, Եր., 1988:
4. *Կարապետյան Ռ.*, Սիրիա-ամերիկյան հարաբերությունները 1967-1996թթ., Երևան, 2000:

5. *Dekmejian H.*, Islam in Revolution, Fundamentalism in the Arab World, Second Edition, Syracuse University Press, 1995, p. 108.
6. *Փաշայան Ա.*, Իսլամական կոնֆերանս կազմակերպությունը. նպատակները, գործունեությունը, դիրքորոշումը Ղարաբաղյան հակամարտության նկատմամբ, Երևան, 2003:
7. البعث «ալ-Բասս», Դամասկոս, 28.06.1979:
8. *Batatu H.*, "Syria's Muslim Brethren", MERIP Report, Nov.-Dec. 1982.
9. *Hinnebusch R.*, "The Islamic Movement in Syria: Sectarian Conflict and Urban Rebellion in an Authoritarian-Populist Regime" in Ali Hilal Dessouki, ed. Islamic Resurgence in the Arab World, New York, 1982.
10. *Umar F. Abd-Allah*, The Islamic Struggle in Syria, Berkeley, California, Mizan Press, 1983.
11. *Манукян С.*, Исламский фундаментализм в Сирии в 1960-80-х годах, диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук, Ер., 2002.
12. *Seale P.*, Asad. The Struggle for the Middle East, University of California, Berkeley, Los Angeles, 1989.
13. *Hinnebusch R.*, Authoritarian Power and State Formation in Baathist Syria: Army, Party and Peasant, Oxford, Westview Press, 1990.
14. *Հովհաննիսյան Ն.*, Արաբական երկրների պատմություն, անկախության և ինքնիշխանության դարաշրջան, 1918-2005թթ., հ. III, Երևան, 2006:
15. *Պրինսկոյ Ե.*, Մի դավադրության պատմություն, ԱՄՆ մերձավորարևելյան քաղաքականությունը 70-ական թթ. և 80-ական թթ. սկզբներին, Երևան, 1987:
16. الأهرام «ալ-Ահրամ», Կահիրե, 06.04.1979:
17. الأخبار «ալ-Ախբար», Կահիրե, 24.06.1979:
18. *Van Dam N.*, The Struggle for Power in Syria, Politics and Society Under Asad and Ba'th, I. B. Tauris Publishers, London-New York, 1966.
19. *Հովհաննիսյան Ն.*, Իրան. պաթոլլահ խոմեյնիի դարաշրջանը, Եր., 2004:
20. تشرين «Թիշրին», Դամասկոս, 01.07. 1980:
21. Middle East Watch, Syria Unmasked.
22. *Kramer M.*, Syria's Alawis and Shi'ism in Shiism, Resistance and Revolution, ed. Martin Kramer, Boulder, Colorado: Westview Press, 1987.
23. *Maoz M.*, The Sphinx of Damascus, A Political Biography, Weidenfeld and Nicolson, London, 1988,
24. International Herald Tribune, 18.02.1980.
25. *Pipes D.*, Greater Syria, The History of an Ambition, New York, 1990, p. 182. pp. 256.
26. الرأي «առ-Ռայ», Ամման, 16.02.1981.
27. *Mayer T.*, The Islamic Opposition in Syria, 1961-1982, Orient, December, 1983.
28. مصطفى طلاس, مرآة حياتي, العقد الاحد, الطبعة الثانية, دمشق, 2007, ص 627
29. The Middle East Journal, vol. 36, N 3, 1982.
30. *Lawson F.H.*, Social Bases for the Hamah Revolt, MERIP reports, November/December 1982.
31. Observer, London, 09.05.1982.

**БОРЬБА «БРАТЬЕВ-МУСУЛЬМАН»
ПРОТИВ АЛАВИТСКОГО РЕЖИМА
(1976-1982гг.)**

Григор Варданян

Резюме

В 1976-1982гг. Сирия находилась в состоянии жесткого внутреннего противостояния. Проведя масштабную подготовку, исламисты бросили вызов правительству ПАСВ (Партия арабского социалистического возрождения). Если на первом этапе объектами покушений были лишь видные представители алавитского сообщества, то в дальнейшем тщательно выверенные убийства сменились широкомасштабными действиями. Кроме того, расширился круг объектов покушений. Жертвы появились среди членов других конфессий, поддерживающих действия правительства. Однако четкая и выверенная политика правительства показала всю безнадежность действий исламистов. Фактически, власти в свою очередь объявили джихад исламистам, применив адекватные меры: против них была брошена армия, принадлежность к этой организации стала караться смертной казнью, были физически устранены некоторые лидеры оппозиции.